

studiu učiteľství všeobecne vzdelávacích predmetů. Sborník PF v Ostravě. Ostrava, PF 1991, s. 49–63.

- [9] Malinovi, R. a J.: *Obdivuhodný člověk. Úvahy o lidské tvořivosti*. Ostrava, Profil 1991.
- [10] Váňová, R.: *Vzdělávání učitelů ve Spolkové republice Německo*. Pedagogika, 1990, XL, č. 5, s. 571–586.

Možnosti predprípravy žiakov na učiteľské povolanie

Miroslav Krystoň

Súčasná doba stavia pred nás rozličné problémy. V rámci školstva zdajú sa byť prioritnými problémy ekonomické, obsahové a metodologické. Pedeutologická veda tiež hľadá rôzne cesty ich riešenia, vychádzajúc z predpokladu, že práca učiteľa a jeho kvalitná príprava predstavuje jedno zo základných východísk. Úvodom sa môžeme oprieť o autoritu všeobecne uznávanú a váženú. Už Ján Amos Komenský totiž formuloval požiadavku či tézu, že k najčestnejším povinnostiam učiteľa patrí výchova svojich nasledovníkov.

Motiváciou k analýze možnosti systematickej predprípravy budúcich adeptov učiteľstva nám bol okrem iného i systém práce s talentovanou mládežou v niektorých iných odboroch ľudskej činnosti. Je všeobecne známe, že v rôznych prírodovedných i spoločensko vedných disciplínach, ale i v športe a umení fungoval a funguje prepracovaný systém vytypovania a následnej výchovnej činnosti zameranej na prípravu kvalitných odborníkov. Prostredníctvom rôznych olympiád, korešpondenčných seminárov, letných táborov, stredoškolskej odbornej činnosti a iných metód, matematici, fyzici, chemici, ale i odborníci v oblasti športu a umenia cieľavedome hľadajú a ďalej formujú svoj odborný dorast. Žiakom a študentom, ktorí pozitívne preukázali svoj talent je umožnený zjednodušený prístup k najnovším informáciám, vrátane vysokoškolského štúdia a následnej ďalšej vedeckej prípravy. Sme toho názoru, že kvalitný učiteľ — pedagóg znamená pre spoločnosť prinajmenšom rovnaký prínos ako kvalitný chemik, športovec či novinár. Z tohoto hľadiska sa nám javí ako paradox skutočnosť, že podľa našich zistení, rozhodnutie mladých ľudí stať sa učiteľom, je primárne výsledkom vplyvu rodiny a známych, respektíve vplyvu vlastnej pedagogickej činnosti jednotlivca.

Tieto zistenia uvádzame na základe analýzy výsledkov vlastného výskumu zameraného na poznanie možností cielenej predprípravy žiakov stredných škôl na učiteľské povolanie.

Výskum bol realizovaný v stredoslovenskom regióne v rokoch 1992–1993.

Prostredníctvom niekoľkých typov dotazníkov, doplnených o anketu a neštandardizovaný rozhovor sme zisťovali:

- a) aký je vzťah stredoškolskej populácie k učiteľskému povolaniu. V čom študenti rôznych typov škôl vidia jeho výhody a nevýhody,
- b) ktoré motivačné faktory majú najväčší vplyv na voľbu práve učiteľského povolania,
- c) aký je reálny stav práce s talentovanou mládežou v podmienkach stredoslovenských gymnázií, s konkrétnym zameraním na talenty pedagogické.

S cieľom odpovedať na tieto, ale i celý rad ďalších súvisiacich otázok sme skúmali názory a postoje študentov všetkých typov stredných škôl (gymnázium, stredná odborná škola, stredné odborné učilište), maturantov — uchádzačov o učiteľské štúdium na Pedagogickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, ako aj učiteľov — výchovných poradcov na všetkých gymnáziách v bývalom stredoslovenskom kraji.

Skôr ako pristúpime k jednotlivým konkrétnym výsledkom nášho výskumu, považujeme za potrebné aspoň v stručnosti analyzovať niektoré základné pojmy.

Najprv k pojmu talent a to v spojení — pedagogický talent žiaka. Práca s nadanými a talentovanými jednotlivcami má vo svete už svoju dlhú tradíciu. (V USA sa odborníci otázkami vzdelávania nadaných žiakov zaoberajú už viac ako 100 rokov — 1868 — St. Luis-W. T. Harris — program „Pomoc urýchleniu!“). Spôsob práce s talentovanou mládežou v našich podmienkach sme v hrubých rysoch charakterizovali v úvode tohoto príspevku. Význam takejto činnosti snáď ani nemusíme zdôrazňovať. Bez toho, aby sme sa považovali za prívržencov akéhokoľvek druhu elitárstva, myslíme si, že práve takíto jednotlivci, samozrejme kvalitatívne a odborne pripravení, môžu predstavovať akýsi hnací motor spoločenského pokroku a posúvať hranice ľudského poznania a ľudskej činnosti vpred. Jedným dychom však dodávame, že sme rovnako presvedčení o tom, že čím širšia a kvalitnejšia je všeobecná úroveň ľudského spoločenstva, tým lepšie sú podmienky pre činnosť nadaných jednotlivcov. Bohužiaľ, z radov našich učiteľov sa čoraz častejšie ozývajú hlasy, že úsilie o využívanie moderných didaktických postupov, zameraných na prácu s konkrétnym žiakom sú negatívne determinované materiálnymi i legislatívnymi podmienkami ich práce. Máme tým na mysli najmä problémy súvisiace s počtom žiakov v triedach i spôsob hmotného a morálneho ocenenia pedagógov.

Vrátíme sa však k pojmu talent. Na základe analýzy dostupnej publikovanej literatúry, ale aj osobných rozhovorov s predstaviteľmi teórie a praxe

musíme konštatovať, že v pedagogike, ale ani v psychológii neexistuje jednotné chápanie alebo kriteriálne vymedzenie tohoto pojmu. Výstižne tento stav charakterizuje V. Dočkal, keď hovorí: „Vo väčšine svetových prác týkajúcich sa problémov talentovaných, resp. nadaných detí, ich výberu a výchovy býva v najlepšom prípade opísané nadané dieťa no pojem nadania alebo talentu zostáva nepovšimnutý, akoby bolo samozrejmé, čo sa pod ním myslí. Žiaľ, nie je to tak“.¹⁾

Nášmu chápaniu talentu, konkrétne talentu pedagogického sú najbližšie názory M. Maciaszka, ktorý vo svojej práci sumarizuje charakteristiky pedagogického talentu podľa viacerých autorov a uvádza nasledovne znaky:

- „Pedagogický talent vo všeobecnosti možno považovať za nadpriemernú schopnosť k pedagogickej činnosti ...“²⁾
- „Je to rys odlišujúci pedagogickú činnosť schopného učiteľa od neschopného“³⁾
- „... charakterizuje ho schopnosť ľahko nadviazať pedagogické kontakty s jednotlivými žiakmi i s kolektívom žiakov v triede“⁴⁾
- „... podstatným znakom výchovného talentu je schopnosť vžívať sa do psychického života každého dieťaťa a určovať jeho diagnózy a prognózy“.⁵⁾

Problematikou pedagogického talentu sa zaoberá aj V. Salbot. Talent v jeho chápaní predstavuje: „rozvinuté nadanie v podobe vysoko rozvinutých schopností, ktoré umožňujú dosahovať v určitej sfére ľudskej činnosti vysoký výkon s prvkami tvorivosti“.⁶⁾

Pri definovaní pedagogického talentu vychádza uvedený autor zo špecifických nadaní (matematika, umelecké nadanie a pod.), na základe čoho potom hovorí o pedagogicko-matematickom, pedagogicko-hudobnom, pedagogicko-výtvarnom talente atď. Pedagogická zložka talentu sa podľa V. Salbota získava v priebehu vývinu jednotlivca v pedagogickej príprave a pedagogickej praxi. Pedagogický talent chápe ako súhrn vysoko rozvinutých schopností, osobnostných vlastností, spôsobilostí a vedomostí, ktoré umožňujú dosahovať učiteľovi výborné výsledky vo výchovno-vzdelávacom procese.

Ďalším zo základných pojmov je pojem — *predpríprava na učiteľské povolanie*. Tento pojem úzko súvisí s problematikou pedagogicko-profesijnej orientácie osobnosti učiteľa. Tú chápeme ako dlhodobý, cieľavedomý proces, v ktorom sa vytvára vzťah k učiteľskej profesii, nadobúdajú a neustále sa rozširujú a prehlbujú spôsobilosti a vedomosti vytvárajúce predpoklady pre jej úspešný výkon. Problematikou pedagogicko-profesijnej orientácie

sa u nás zaoberajú viacerí autori (viz práce Z. Kollárikovej, V. Špendlu, Ľ. Višňovského, M. Klimovej a ďalších), ktorí na základe rôznych kritérií (vek, prostredie) stanovujú jednotlivé etapy tohoto procesu.

V našom ponímaní etapa predprípravy na učiteľské povolanie predstavuje systém činností a opatrení, ktoré sa cieľavedome realizujú v období, kedy je budúci potencionálny učiteľ ešte len študentom strednej školy a to s cieľom vzbudiť záujem o učiteľské povolanie a na základe prejaveneho záujmu poskytnúť záujemcom teoretické vedomosti i praktické zručnosti súvisiace s pedagogickou prácou. Myslíme si, že výsledkom tejto činnosti by mala byť možnosť, perspektíva zjednodušeného prijímacieho konania pri vstupe na vysokoškolské učiteľské prípravky pre študentov, ktorí už počas stredoškolského štúdia prejavili záujem a predpoklady pre pedagogickú prácu.

Uvedomujeme si skutočnosť, že v procese vývinu osobnosti môže dôjsť k retardácii niektorých kladných vlastností, ako aj fakt, že v tom istom procese dochádza vplyvom výchovy a osobnej skúsenosti k potláčaniu negatívnych a formovaniu pozitívnych vlastností. Ako argument by sme chceli uviesť skutočnosť, že vo svojich úvahách nepredpokladáme, že na vysokých školách budú v budúcnosti študovať len študenti, ktorí disponujú pedagogickým talentom. Reálne pripúšťame aj možnosť, že i z priemerného študenta sa časom v praxi môže stať úspešný učiteľ. Vedie nás ale predstava, že aspoň určitá časť študentov, časť väčšia ako doposiaľ, bude prichádzať na učiteľské prípravky motivovaná záujmom o učiteľské povolanie, disponujúc rozvinutými predpokladmi byť v tomto povolaní úspešným.

Ako však ukázal spomínaný výskum, hoci záujem o učiteľské povolanie v súčasnej stredoškolskej populácii pretrváva — viac ako 50 % respondentov pripúšťa možnosť stať sa učiteľom a v prestížnom poradí stredoškolíci radia učiteľské povolanie na 2.–3. miesto (poradovému miestu učiteľstva prechádza dnes populárna profesia sudcov a na 1. mieste výrazne vedie profesia lekár) nie sú tieto fakty výsledkom pôsobenia školského prostredia. S cieľom získať základný obraz o danej skutočnosti položili sme uchádzačom o učiteľské štúdium na PF UMB v Banskej Bystrici nasledujúcu otázku: „Mali ste možnosť v minulosti bližšie sa oboznámiť s pedagogickou teóriou, alebo s náplňou výkonu učiteľského povolania?“. Na otázku odpovedalo 200 respondentov. Kladne však odpovedalo len 35 % opýtaných. U týchto sme skúmali podiel jednotlivých zdrojov informácií, alebo konkrétnych činností. Po ich zoradení sme dospeli k nasledujúcim výsledkom: Najviac poznatkov o učiteľskej profesii (tieto sú podľa nás jedným zo základných zdrojov pre ďalšiu pedagogicko-profesijnú orientáciu mladého človeka), získali adepti učiteľského štúdia z rodinného prostredia a prostredníctvom vlastnej peda-

gogickej činnosti v čase mimo vyučovania (spolu 62,8 %). Predpokladáme, že prechod zabezpečovania voľnočasových aktivít detí na komerčnú bázu obmedzí možnosť realizovania sa študentov v tejto oblasti.

Najmenej respondentov uviedlo ako zdroj informácie o pedagogickej práci vyučovací predmet pedagogika (18,9%). Podľa učebných plánov gymnázií platných od 1. septembra 1990 existuje možnosť oboznamovať žiakov s poznatkami z pedagogiky a psychológie prostredníctvom voliteľných predmetov (III. a IV. ročník) a nepovinných predmetov (I.–IV. ročník).⁷⁾

Práve tento priestor sa nám javí ako jeden z najvhodnejších pre cieľnú pedagogicko-profesijnú orientáciu žiakov strednej školy. Ukazuje sa však, že nie je dostatočne využívaný. Z odpovedí respondentov však nebolo možné zistiť či je to dôsledkom nezájmu študentov, alebo iných pravdepodobne obsahovo personálnych problémov so zabezpečením tohoto typu predmetov.

Ešte negatívnejšie tento fakt vyznieva keď ho dáme do súvislosti s inou zistenou skutočnosťou. Ide o poznatok, že hoci všetci opýtaní respondenti z radov výchovných poradcov stredoslovenských gymnázií potvrdili, že na pôde ich školy sa pracuje s talentovanou mládežou, iba 10 % z nich uvádza ako jeden z odborov tejto činnosti oblasť pedagogiky, psychológie alebo sociológie.

Na základe uvedených, ale i niektorých ďalších zistených skutočností môžeme záverom konštatovať, že náš výskum k otázkam možnosti realizácie predprípravy stredoškolákov na učiteľské povolanie ukázal, že priestor, ktorý škola a učitelia majú, sa v tomto smere dostatočne nevyužíva. Pravdepodobne to súvisí s otázkami nárokov a spoločenského ocenenia práce učiteľa. V súčasnosti sa nám situácia javí tak, akoby samotní učitelia o otázku nemali dostatočný záujem, akoby sa jej vyhýbali, pretože pre nich predstavuje iba ďalšiu pracovnú záťaž.

Ak teda chceme, aby si učiteľskú profesiu volili najmä tí študenti, ktorí počas stredoškolského štúdia prejavia seriózny záujem a predpoklady stať sa učiteľmi, musíme v prvom rade podnietiť záujem ich učiteľov starať sa o učiteľský dorast. Na stredných školách sa rôznymi formami (krúžky, olympiády, súťaže, korešpondenčné semináre a pod.) propagujú rôzne profesijné odbory (biológia, matematika, chémia, umelecká a športová činnosť a iné), zámerná propagácia učiteľstva je však paradoxne práve v školskom prostredí nevýrazná.

Je známe, že učiteľstvo samo o sebe má len málo možností zvyšovať rangovú hodnotu, spoločenskú prestíž svojej profesie, no zdá sa, že sa nevyužívajú ani tie minimálne možnosti, ktoré sú v rukách samotných učiteľov.

Literatúra:

- [1] Dočkal, V.: K problémom definovania pojmov nadanie a talent. Čs. psychologie 1983. s. 120.
- [2] Maciaszek, M.: Vytváření didaktických dovedností učitele. 1. vydanie Praha 1969, s. 36.
- [3] tamtiež s. 37
- [4] tamtiež s. 37
- [5] tamtiež s. 38
- [6] Salbot, V.: O pedagogickom nadaní a talente učiteľa. (v tlači).
- [7] Učebný plán gymnázia. Bratislava 1990.

Názory a postoje učiteľov 1. st. ZŠ k podstate a procesu humanizácie výchovy a vzdelávania

Beata Kosová

Pojem humanizácia školstva sa skloňuje v každej našej pedagogickej literatúre. V súvislosti s tým sa často hovorí o potrebe osobnostného prístupu k žiakom a partnerského vzťahu k nim. Nie je preto pre vedeckú a pedagogickú verejnosť nezaujímavé vedieť, ako si tieto pojmy vysvetľujú samotní učitelia, či sú ochotní niečo vo svojej práci meniť v duchu humanistického prístupu vo výučbe, či využívajú aspoň tie možnosti, ktoré im pre humanizáciu vyučovania poskytuje tradičná škola a či je v tejto súvislosti nejaký rozdiel v názoroch a postojoch učiteľov, ktorí pracujú v netradične riadenom a orgnizovanom vyučovaní. Toto boli hlavné ciele výskumu, ktorý sme realizovali v máji 1993 na katedre pedagogiky 1. stupňa ZŠ PF UMB v Banskej Bystrici medzi 317 učiteľmi prvého stupňa ZŠ z okresov Banská Bystrica, Zvolen a Prievidza.

Z 317 učiteľov bolo 91,9 % žien a 97,5 % z nich malo požadovanú kvalifikáciu. 65 % učiteľov pracovalo na ZŠ v meste a 35 % na dedine. Ako je pre našu učiteľskú verejnosť na 1. stupni charakteristické, 1/3 učiteľov bolo vo veku nad 50 rokov a až 48,5 % respondentov malo prax na 1. st. ZŠ 20 a viac rokov. Respondenti boli okrem toho rozdelení ešte do dvoch skupín: 43 učiteľov pracovalo v netradične riadenom a organizovanom vyučovaní, ktorí predvážne na bežných ZŠ realizovali okresnou školskou správou alebo vedením školy povolený experiment. Išlo napr. o vyučovanie blokoch, vyučovanie podľa upravených učebných osnov, vyučovanie s variabilným rozvrhom, vyučovanie s integrovaním obsahu podľa tém, experiment s využitím LEGO DACTA na vyučovaní, vyučovanie na základe dramatickej výchovy,